

Vlaanderen
is erfgoed

Opheffingsdossier

Erker van een dokterswoning in Mechelen

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier:

Erker van een dokterswoning, Mechelen, Sint-Romboutskerkhof 4 –
monument (opheffing)

Onderwerp

Benaming: Erker van een dokterswoning

Adres of ligging: Oude Beggaardenstraat 7, Sint-Romboutskerkhof 4, Mechelen

Dossier

Type dossier: opheffingsdossier (Gehele opheffing)

Dossiernummer: 4.001/12025/110.1

Bescherming

Beschermd als: monument

Beschermingsbesluit: koninklijk besluit van 28 maart 1956

URI Besluitendatabank Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/bsluiten/368>

Inventaris Onroerend Erfgoed

URI Inventaris Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6159>

Samenvatting

De bescherming als monument van de erker van een dokterswoning in Mechelen wordt opgeheven omwille van het algemeen belang. De in 1956 beschermde erker werd in 1971 volledig afgebroken en in 1972 met nieuwe materialen opnieuw opgebouwd en in een nieuwbouw geïntegreerd. De erker werd daarbij ook verplaatst. Door deze werkzaamheden werden de historische, architecturale en artistieke waarden van de erker ernstig aangetast. De historische, architecturale en artistieke erfgoedwaarden van het monument zijn ontoereikend voor bescherming op Vlaams niveau.

Datum

Datum: 1/12/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Aanleiding tot opmaak van het dossier	4
2.	Beschrijvend gedeelte	4
2.1.	Ruimtelijke context.....	4
2.2.	Historiek van het beschermde goed	4
2.2.1.	De oorsprong van de erker	4
2.2.2.	Verbouwingen in de 19de eeuw.....	5
2.3.	Historiek van het beschermings- en beheerdossier	7
2.3.1.	Bescherming van de erker	7
2.3.2.	Reconstructie van de erker	7
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	11
2.5.	Juridische toestand.....	11
2.5.1.	Adres en kadaster	11
2.5.2.	Onroerend erfgoed	11
2.5.3.	Omgeving	12
3.	Evaluerend gedeelte	12
3.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	12
3.1.1.	Inleiding	12
3.1.2.	Zeldzaamheid	13
3.1.3.	Herkenbaarheid	14
3.1.4.	Representativiteit.....	15
3.1.5.	Ensemble	15
3.1.6.	Context.....	15
3.1.7.	Besluit	16
3.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	16
3.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	16
4.	Bronnen	16
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	18
5.1.	Omgevingsplan	18
5.2.	Fotobijlage	18
5.3.	Documentatie	18

1. AANLEIDING TOT OPMAAK VAN HET DOSSIER

Dit is het inhoudelijk dossier bij het opheffingsbesluit van de erker van een dokterswoning op het Sint-Romboutskerkhof 4 in Mechelen. De opheffing van de bescherming kadert in de evaluatie van het beschermd erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele.

De bescherming van de erker werd onderzocht in het project 'snelle screening' (2021-2022). Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Met uitzondering van de stedenbouwkundige ensembles en het archeologisch en varend erfgoed, werd het volledige beschermde bestand gescreend.

Dit dossier betreft de volledige opheffing van de bescherming als monument.

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Ruimtelijke context

De erker van de dokterswoning bevindt zich aan het Sint-Romboutskerkhof in Mechelen, in het hart van de historische binnenstad. Het Sint-Romboutskerkhof is een beboomd plein, met tegenover het pand met de erker de Sint-Romboutskerk. Links van de woning ligt het als monument beschermde kanunnikenhuis Concordia, een laatgotisch enkelhuis uit 1482, volledig gerestaureerd in 1925-26.¹ Rechts van de erker ligt een in 2008-2009 gerenoveerd appartementsgebouw dat het rond 1971 afgebroken pand, waar de erker deel van uitmaakte, vervangt.²

Het beschermd onroerend erfgoed in de omgeving wordt weergegeven op een omgevingsplan in bijlage bij dit opheffingsdossier.

2.2. Historiek van het beschermde goed

2.2.1. De oorsprong van de erker

Over de oorsprong van de erker op het Sint-Romboutskerkhof in Mechelen bestaat wat onduidelijkheid. De erker zou onderdeel zijn geweest van het pand rechts ervan, dat in de zestiende eeuw de woning zou geweest zijn van Joachim Roelants (1496- 1558), lijfarts van Karel V. Dit gebouw werd rond 1971 gesloopt, maar was oorspronkelijk een pand in traditionele bak- en zandsteenstijl van zes traveeën en twee bouwlagen gemarkeerd door centrale getrapte top en twee getrapte dakkapellen (zie afbeelding 2 in de documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier).³

Andere bronnen, bijvoorbeeld de verzameling Frans Berlemont, die een goede basis vormt voor huizenonderzoek in Mechelen, leggen de link tussen de erker en één van de

¹ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Kanunnikenhuis Concordia* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/74574> (geraadpleegd op 29 november 2023).

² INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Dokterswoning met erker* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/74573> (geraadpleegd op 29 november 2023). Regionale beeldbank, Beeldnummer SME0013656 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1145899> (geraadpleegd op 8/11/2023).

Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, brief van 19 mei 1971 van de Syndikale kamer der bouwnijverheid en aanverwante vakken van Mechelen en omstreken aan de KCML, s.fol.

³ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Dokterswoning met erker* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/74573> (geraadpleegd op 29 november 2023). Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001677 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1117255> (geraadpleegd op 28/11/2023). Zie ook 2.3 in dit dossier.

prestigieuze kanunnikenhuizen vlakbij de Sint-Romboutskathedraal, waar tussen 1525 en 1555 Lodewijck Vranckx, 'canonnick van St Rombouts alhier', eigenaar van was. Dit huis wordt vanaf de late achttiende eeuw omschreven als Den Haan.⁴

Een vroege iconografische bron waar de erker mogelijk op te zien is, is de kaart *Mechlinia vulgo Malines* door Frederick de Wit uit 1698 (zie afbeelding 1 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier).⁵ We zien er een kapelachtig volume, haaks op het Sint-Romboutskerkhof. Dit kan verwijzen naar de erker of naar het huis Concordia links ervan. Dit laatste steekt op latere iconografische bronnen echter een stuk hoger boven de rest van de bebouwing uit (zie bijvoorbeeld afbeelding 2 in de documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier).

Uit de late achttiende eeuw stammen enkele pentekeningen en aquarellen door De Noter, waar de erker op te zien is, samen met het huis Concordia en het huis van Joachim Roelants of het huis Den Haan.⁶ Er is zelfs een afzonderlijke afbeelding van de erker gemaakt. Het opschrift op deze tekening is het vermelden waard 'oud gebouw naest priesters kelder op St. Rombouts kerkhof. Wiens oorsprong onbekend is' (zie afbeelding 3 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier).⁷

Eveneens vermeldenswaardig is een fictieve prentkaart van Samuel Prout (Plymouth, 17 september 1783 – Londen, 10 februari 1852), die de erker toont samen met de welbekende huizen Sint-Jozef, De Duivels en Het Paradijs op de Haverwerf in Mechelen (zie afbeelding 4 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier). Schilder en aquarellist Samuel Prout, later hofschilder van koning George IV en daarna van koningin Victoria, reisde door Frankrijk, Duitsland, Italië en de Nederlanden op zoek naar oude gevels en straatgezichten.⁸ Het is een situatie die in werkelijkheid nooit zo bestaan heeft, maar de kaart toont aan dat de erker een bekend zicht moet zijn geweest in de stad.

2.2.2. Verbouwingen in de 19de eeuw

Op het primitief kadasterplan maken de erker en het pand in traditionele bak- en zandsteenstijl rechts ervan deel uit van één perceel, namelijk perceelnummer 847 van het primitief plan van Mechelen, sectie A (zie afbeelding 5 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier).⁹ Tot op de dag van vandaag maken beide panden nog steeds deel uit van één en het hetzelfde kadasterperceel.

In de negentiende eeuw wijzigt de gevel van het pand rechts van de erker driemaal. Een eerste bouwaanvraag voor enkele wijzigingen aan de gevelopeningen dateert uit 1834. Op het plan van deze bouwaanvraag is een ruwe schets van de erker te zien met de poortopening er onder.¹⁰ Interessant is een foto van de erker en het naastgelegen pand

⁴ Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001677 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1117255> (geraadpleegd op 29/11/2023). Stadsarchief Mechelen, 0015 Verzameling Berlemont, Kaft 101: S.PIET-S.ROMB, 101_043 Sint-Romboutskerkhof, 85-87 en 89.

⁵ DE WIT F. (1698), *Mechlinia Vulgo Malines* [online] <https://uurl.kbr.be/1043635> (geraadpleegd op 27/10/2023).

⁶ Bijvoorbeeld: Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001302 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1107718> (geraadpleegd op 28/11/2023), Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001676 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1117225> (geraadpleegd op 28/11/2023), Beeldnummer SME001005418, <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1158341> (geraadpleegd op 28/11/2023).

⁷ Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001650 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1116495> (geraadpleegd op 8/11/2023).

⁸ Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001014874 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1294136> (geraadpleegd op 28/11/2023).

⁹ Primitief kadaster Provincie ANTWERPEN Gemeente MECHELEN Sectie A, Percelen van 761 tot 859, raadpleegbaar via <http://cartesius.be/CartesiusPortal/>.

¹⁰ Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001003656 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1145899> (geraadpleegd op 28/11/2023).

uit 1864 (zie afbeelding 6 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier). Op deze foto is te zien dat de poort onder de erker omgevormd is tot een venster.¹¹

In de loop van de negentiende eeuw moet de gevel van het pand rechts van de erker nog een tweede maal zijn aangepast tot een lijstgevel. De precieze datering van die ingreep is niet bekend.

In 1892 wordt door de weduwe Reusens een bouwaanvraag ingediend voor een derde verbouwing aan de gevel van de voormalige dokterswoning van Joachim Roelants, namelijk het verlagen van de vensters op de benedenverdieping.¹² De gevel is op het plan bij de bouwaanvraag dan al als lijstgevel getekend, de erker is opnieuw weinig gedetailleerd weergegeven.

Het fotoarchief van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) bevat een foto uit 1905¹³ van de op dat moment bepleisterde erker, waarop deze nog in redelijke toestand lijkt te verkeren (zie afbeelding 7 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier). Weliswaar buikt het gevelfragment duidelijk uit en zijn de hoekprofielen scheefgezakt. De hogels en andere gotische decoratieve elementen zijn nog aanwezig en herkenbaar, de vensters zijn voorzien van glas-in-lood in een patroon van kleine ruitjes, onderaan aangebracht in houten schijnwerk. De foto is genomen door Edmond Rahir¹⁴, vanaf 1903 attaché bij de *Musées royaux des Arts décoratifs et industriels*, die belast was met het maken van een overzicht van de Belgische monumenten. De erker moet begin 20ste eeuw dus al als belangrijk historisch gebouw(fragment) bekend geweest zijn.

In het bulletin van de toenmalige Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) verscheen in 1914 een overzicht van alle tot dan toe geklasseerde gebouwen.¹⁵ In de lijst komt ook het huis Concordia voor: "*La maison <<Concordia>>, autrefois la cave franche du chapitre, et la maison voisine*".¹⁶ Omdat de woning links van huis Concordia in die periode een vrij onogelijk café met 19de-eeuws uitzicht was, moet het buurhuis betrekking hebben op de erker, die als gotisch gebouwonderdeel veel meer de interesse van de commissie zal hebben gewekt. Omdat de gevel van woning van Joachim Roelants op dat ogenblik al was omgevormd tot een lijstgevel, lijkt het minder waarschijnlijk dat de commissie dit pand bedoelde (zie afbeelding 8 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier voor een beeld van de volledige gevelwand omstreeks 1917-1918).¹⁷

De toestand van de erker moet op vrij korte tijd verslechterd zijn, mogelijk onder invloed van oorlogsgebeurtenissen. Het KIK bewaart ook een foto genomen door Paul Becker, te dateren voor de restauratie van huis Concordia in 1925-1926. Hier zijn al de eerste tekenen van verval op te zien, onder meer het afbrokkelen van het pleisterwerk (zie afbeelding 9 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier).¹⁸

¹¹ Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001006 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1100290> (geraadpleegd op 28/11/2023). Deze foto duidt het pand rechts van de erker aan als 'maison de Joachim Roelants, medecin 1496-1558'.

¹² Stadsarchief Mechelen, Bouwdossiers, 1892-003.

¹³ KIK 1905, woongebouw, cliché E013126 [online], <https://balat.kikirpa.be/photo.php?path=E013126&objnr=136586&lang=nl-NL> (geraadpleegd op 28/11/2023).

¹⁴ S.N. (2021), Rahir, Edmond (1864-1936) [online], [https://www.bestor.be/wiki_nl/index.php/Rahir,_Edmond_\(1864-1936\)](https://www.bestor.be/wiki_nl/index.php/Rahir,_Edmond_(1864-1936)) (geraadpleegd op 29/11/2023).

¹⁵ Ook voor de wet van 1931 werden immers al gebouwen geklasseerd door de commissie.

¹⁶ Bulletin des Commissions Royales d'Art et D'Archeologie 1914, raadpleegbaar via: https://www.ialq.be/ebibliotheque/crmsf/BCRAA_1913-1914/BCRAA_1913-1914.pdf, p. 212.

¹⁷ KIK 1917-1918, "Concordia" of "Priesterkelder" cliché B019728 [online], <https://balat.kikirpa.be/photo.php?path=B019728&objnr=136587&lang=nl-NL&nr=2> (geraadpleegd op 28/11/2023).

¹⁸ KIK s.d., "Concordia" of "Priesterkelder", cliché B071039 [online], <https://balat.kikirpa.be/photo.php?path=B071039&objnr=136587&lang=nl-NL&nr=2> (geraadpleegd op 28/11/2023).

2.3. Historiek van het beschermings- en beheerdossier¹⁹

2.3.1. Bescherming van de erker

Op 20 januari 1953 wordt door twee leden van de Provinciale Commissie voor Monumenten en Landschappen (PCML) Antwerpen een voorstel tot klasseren voor de erker opgesteld.²⁰ Het beschermingsvoorstel kwam er naar aanleiding van de sloopaanvraag ingediend door de eigenaars van het pand van de erker, de Syndikale Kamer der Bouwnijverheid van Mechelen. De driezijdige erker wordt in het beschermingsvoorstel aangeduid als een 'kleine herinnering' aan het huis van dokter Joachim Roelants. Voor de rest werd deze patriciërs woning uit de zestiende eeuw volgens de aanvragers verbouwd en gemoderniseerd. De aanvraag geldt dus alleen voor een fragment van de gevel, de erker, palend aan het huis Concordia.²¹ De leden van de PCML omschrijven de erker als volgt:

Uitgevoerd in witte zandsteen, is deze fraaie uitbouw voorzien van drie ramen, een groot aan de voorzijde en twee smalle langs de zijkanten, alle drie zijn ze versierd met laat-gothische motieven. Onder het midden-venster bevindt zich een kleine versierde nis met een Christusbeeld. Dit beeld is echter niet oorspronkelijk, het werd aldaar geplaatst in 1890.

Bij koninklijk besluit van 28 maart 1956 wordt de erker als monument beschermd omwille van zijn artistieke en historische waarde.²² Verder wordt hier geen motivering bij gegeven.

De regionale beeldbank Mechelen bewaart een foto van de erker uit 1956, het jaar van de bescherming (zie afbeelding 10 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier).²³ Het bouwfragment is op dat ogenblik duidelijk in een slechte staat. De bepleistering is deels afgefallen, waardoor zichtbaar wordt dat de erker bovenaan in bak- en zandsteenstijl is uitgevoerd. Daarnaast zijn enkele gotische ornamenten verdwenen, de vensteropeningen zijn gedicht met planken. Het glas in het venster in de dakkapel²⁴ is kapot en een raam in de erker zelf staat open.

2.3.2. Reconstructie van de erker

In 1961 richt de KCML een brief aan de eigenaars van de erker, om te wijzen op de slechte staat:

"De aandacht van de KCML wordt gevestigd op de erge staat van verval waarin zich de erker bevindt (...) Dringende herstellingswerken zouden moeten uitgevoerd worden opdat deze fraaie driezijdige erker niet zou instorten.

*Wij zouden u daarom dank weten (sic)(...) de nodige bewaringsmaatregelen te treffen, doch tevens een architect de opdracht te geven een ontwerp tot herstel op te maken."*²⁵

¹⁹ Afbeeldingen 10-14 in documentatiebijlage.

²⁰ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, Voorstel tot klasseren van een gedeelte van de gevel van het huis Sint-Romboutskerkhof nr. 4. 20/01/1953.

²¹ Het stadsarchief Mechelen bewaart een bouwaanvraag uit 1951 voor verbouwingswerken aan dit pand met plannen door architect Jos Chabot, in opdracht van de Syndikale Kamer (Stadsarchief Mechelen, Bouwdossiers 1951 – 0307). Het is echter niet duidelijk of het hier om een volledige sloop gaat, de aanvraag is niet volledig bewaard.

²² Koninklijk besluit van 28 maart 1956 Woning: erker, raadpleegbaar via <https://id.erfgoed.net/besluiten/368> .

²³ Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001000928 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1090546> (geraadpleegd op 29/3/2023).

²⁴ Deze niet oorspronkelijke dakkapel wordt bij de herbouw van de erker niet opnieuw gereconstrueerd.

²⁵ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, brief van 20 december 1961 van de KCML aan de Syndikale kamer der bouwnijverheid en aanverwante vakken van Mechelen, s. fol.

In mei 1963 brengt professor Raymond Lemaire na een bezoek aan Mechelen de voorzitter van de KCML op de hoogte dat er werken aan de gang zijn aan de erker, die volgens hem nog niet aan de Commissie zijn voorgelegd.²⁶

Enkele dagen later deelt architect Simon Van Craen aan het stadsbestuur van Mechelen mee dat de opmeting van de erker voltooid is. Volgens hem is het gebouwonderdeel in zo'n bouwvallige staat dat een instorting niet denkbeeldig is.²⁷ De uiterst bouwvallige toestand van de erker is algemeen bekend in Mechelen en wordt in de pers aan de kaak gesteld.²⁸ Het Ministerie van Openbaar Onderwijs verzoekt de KCML hierop om de demontagemogelijkheid en de restauratievereisten ter plaatse met alle betrokkenen te bespreken.²⁹ De commissie gaat hier echter niet op in, maar vraagt om eerst een volledig gedocumenteerd ontwerp tot herstel op te maken en in afwachting de nodige voorzorgsmaatregelen te treffen om instorting te beletten.³⁰

De opmetingsplannen voor de restauratie van de erker worden in 1965 aan de KCML voorgesteld en mits beperkte voorwaarden goedgekeurd.³¹ De kostprijs van de restauratie wordt dan geraamd op 558.248 fr. Toch zal het, onder meer door enig getouwtrek rond de verdeling van de kosten voor de restauratie (en waarschijnlijk ook door het overlijden van architect Simon Van Craen in 1967) tot 1968 duren eer er opnieuw schot in de zaak komt.³² Dit noopt professor Raymond Lemaire er in 1966 opnieuw toe om de KCML aan te schrijven over de bouwvallige erker, die inmiddels wel gestut werd:

*Deze erker (...) stelt ongetwijfeld een van de meest merkwaardige voorbeelden daar van een dergelijk architectuuronderdeel in het kader van de Brabantse gotiek en is er ook een van de laatste bewaarde voorbeelden van. Sinds lang is er sprake van restauratie. Stellingen werden 3 à 4 jaar geleden rond het gebouw opgetrokken doch er gebeurt niets. Aangezien de vroegere precedentes met Antwerpse monumenten die in dezelfde toestand verkeerden, zou het misschien wel nuttig zijn de geïnteresseerde instanties te laten weten dat er in dit geval geen sprake kan zijn van afbraak maar dat de Commissie alleen de mogelijkheid van een consolidatie en van een restauratie kan beschouwen.*³³

Een rond 1968 te dateren foto uit de Regionale Beeldbank Mechelen toont de inmiddels gestutte erker (afbeelding 11 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier).³⁴

²⁶ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, brief van 2 mei 1963 van Raymond Lemaire aan de heer Lefebure, voorzitter KCML, s. fol. Hoe Lemaire wist dat de werken nog niet werden voorgelegd is niet duidelijk.

²⁷ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, brief van 6 mei 1963 van architect Simon Van Craen aan het college van burgemeester en schepenen van Mechelen.

²⁸ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, artikel 'Meer aandacht gevraagd voor kunsthistorische gebouwen te Mechelen' Het Laatste Nieuws, 29 april 1969.

Stadsarchief Mechelen, 0015 Verzameling Berlemont, Kaft 101: S.PIET-S.ROMB, 101_043 Sint-Romboutskerkhof, Krantenknipsel 'Aanslag op het stadsschoon' uit 1962.' s.fol.

²⁹ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, brief van 13 mei 1963 van het ministerie van Openbaar Onderwijs aan de KCML.

³⁰ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, brief van 17 juni 1963 van de KCML aan de gouverneur van Antwerpen.

³¹ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, brief van 29 juli 1965 van de Provincie Antwerpen, Arr Mechelen Dienst der gebouwen aan de gouverneur van Antwerpen, brief van 21 december 1965 van de KCML aan de gouverneur van Antwerpen. De KCML stelt in deze laatste brief volgende voorwaarden: *De behandeling van de witte hardsteen der gevelvlakken zal geschieden volgens de oude ambachtelijke werkmethode der handwerklieden. Een aanwijzing kan gevonden worden in de bestaande, niet beschadigde of verdoken steenvlakken. De voegspecie zal bestaan uit een verhouding van 375 tot 400 kgr hoog hydraulische gebluste kalk, voor een km3 zand van Diegem. Een toevoeging van 5% witte cement wordt eventueel, na onderzoek en goedkeuring door de architect toegelaten..*

³² Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, briefwisseling rond de restauratie van de erker.

³³ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, Brief van 20 oktober 1966 van Raymond Lemaire aan de voorzitter van de KCML.

³⁴ Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001018055 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1913472> (geraadpleegd op 28/11/2023).

De restauratie van de erker wordt uiteindelijk ingebed in een groter project voor de verbouwing van het pand rechts van de erker, de voormalige woning van Joachim Roelants. In oktober 1968 tekent architect J. Van Meerbeeck uit Mechelen de plannen hiervoor.³⁵ Deze woning, op dat moment een pand van zes traveeën met een lijstgevel, wordt vervangen door een nieuw kantoorgebouw, eveneens van zes traveeën, met een gevel in baksteen en een sobere, zakelijke vormgeving. Op de plannen is al duidelijk zichtbaar dat er van een mogelijke oude kern bij dit pand na de 'verbouwing' niets meer overblijft: alle bovengrondse verdiepingen krijgen een open plan, de kelder wordt in rechthoekige ruimtes opgedeeld, de zolderverdieping wordt bovendien verbreed. De beschermde erker blijft behouden, het venster eronder wordt opnieuw omgevormd tot een poort, waarachter een sas toegang geeft tot de hal van het kantoorgebouw.³⁶ Een foto uit 1971 uit de Regionale Beeldbank Mechelen toont een lege bouwplaats naast het huis Concordia, zodat we kunnen aannemen dat de zogenoemde verbouwing van de woning van Joachim Roelants in werkelijkheid neerkwam op een volledige sloop (zie afbeelding 12 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier).³⁷

In het kader van deze bouwaanvraag brengt een delegatie van de KCML in 1969 een werkbezoek aan Mechelen: de Syndikale Kamer voor de Bouwnijverheid wenst immers de erker in de nieuwbouw te integreren. De KCML kan hiermee akkoord gaan, omdat dit de enige manier blijkt te zijn om de zeer bouwvallige erker te redden. De commissie stelt volgende voorwaarden:

"Er werd evenwel op aangedrongen dat het geveldeel met erker een vijftal cm. achteruit zou komen te staan, zowel ten opzichte van het aanpalende gebouw links als van de rechts te verbouwen gevel. Ten opzichte van de linker- en rechterpenanten dient een gelijkheid in verhoudingen nagestreefd te worden, van ongeveer 2 ½ steen".³⁸

De bouwaanvraag van 1968 wordt geweigerd na een ongunstig advies van de KCML, maar krijgt in 1970 wel groen licht omdat hij aan deze voorwaarden is aangepast.³⁹

De plannen bij deze verbouwing tonen duidelijk aan dat de erker verplaatst zal worden zoals de KCML gevraagd had: op de bestaande toestand 'plakt' hij als het ware tegen het huis Concordia, zelfs in die mate dat dit huis de erker ter hoogte van het dak overkraagt.⁴⁰ Op de nieuwe toestand is de erker een paar tientallen centimeter verschoven (zie afbeeldingen 13 en 14 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier). Ook de zijtrapgevel van het huis van Joachim Roelants is overigens verschoven naar de perceelsgrens met huis Concordia. Het afzonderlijke zadeldak van de erker werd door de verbouwing eveneens gesupprimeerd en hij wordt onder hetzelfde dak gebracht als het hoofdvolume, waarbij ook een nieuw gevelvlak boven de erker wordt opgebouwd. Al deze zaken samen maken dat de indruk ontstaat van een decorstuk dat tegen een nieuwe gevel 'geplakt' is.

De bouwaanvraag uit 1968⁴¹ bevat eveneens niet gedateerde opmetingsplannen voor de afbraak en de wederopbouw van de erker, nog getekend door architect Simon Van Craen.⁴²

³⁵ Archief Bouwdienst Mechelen 1968/0903 dossier weigering vergunning.

³⁶ Archief Bouwdienst Mechelen 1968/0903 dossier weigering vergunning.

³⁷ Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001018048 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1913398> (geraadpleegd op 29/11/2023).

³⁸ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, Nota KCML door R. De Roo van 22 mei 1969.

³⁹ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, Brief van 2 december 1969 van de Syndikale Kamer der Bouwnijverheid en aanverwante vakken Mechelen aan de KCML. Archief Bouwdienst Mechelen 1970/0021.

⁴⁰ Archief Bouwdienst Mechelen 1968/0903 dossier weigering vergunning.

⁴¹ Archief Bouwdienst Mechelen 1968/0903 dossier weigering vergunning.

⁴² INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Van Craen* [online], <https://id.erfgoed.net/personen/4996> (geraadpleegd op 29 november 2023).

Het gaat om de plannen die de KCML al in 1965 goedkeurde.⁴³ Er is ook een plan met steenprofielen toegevoegd. Interessant is dat dit plan het grondplan van de ruimte achter de erker toont: een kleine, rechthoekige ruimte in verbinding met het huis van Joachim Roelants (zie afbeelding 15 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier). Dat wijst er waarschijnlijk op dat de erker eigenlijk de veruitwendiging was van een kleine huiskapel. Ook deze historische indeling wordt door de nieuwe plannen teniet gedaan: de tussenmuren verdwijnen en de ruimte achter de erker wordt gewoon deel van het kantoorplateau.

In mei 1971 laat de Syndikale Kamer van het Bouwbedrijf aan de KCML weten dat de werken met het oog op de restauratie van de erker zijn begonnen. De stenen zijn na afbraak overgebracht naar steenhouwerij Renier in Aarschot en moeten geïnspecteerd worden om na te gaan welke delen voor heropbouw kunnen gebruikt worden.⁴⁴

Op 6 augustus 1971 gaat architect Geuens voor de Commissie ter plaatse. Zijn bevindingen zijn bedroevend:

*De volledige gevel met erker werd afgebroken. De overblijfselen van de in witte natuursteen uitgevoerde onderdelen werden gebracht naar de heer De Backer, beeldhouwer te Korbeek-Lo – daar werd gezien dat al wat er is overgebleven van de profielstenen slechts kan gebruikt worden als aanwijzing voor de vorm der profielen welke met plaaster werden bijgewerkt na een vorige hersamenstelling en als voorbeeld voor vernieuwing. Van herbruik is geen sprake- is niet mogelijk.*⁴⁵

De architect stelt op dat ogenblik ook een nieuwe steenkeuze voor (Brouvillers voor een scherpere profilering) en geeft aan dat de nieuwe profielen die al gemaakt zijn niet naar behoren zijn uitgevoerd: *"Behouwing moet echter beter aangepast worden ze toont zich te mechanisch-regelmatig"*.

De Syndikale Kamer van de Bouwnijverheid bevestigt deze beslissingen en geeft bijkomend aan dat de plannen van architect Van Craen eigenlijk niet correct waren:

"1° van de oude steen dient niets te worden herbruikt

2° de voorziene steen Massangis zal worden vervangen door Brouvillers, zoals voorgesteld door de beeldhouwer

3° de erker dient hermaakt te worden met de profielen en de details zoals de oorspronkelijke, dit in afwijking van het plan van de architect, hetgeen niet met de oorspronkelijke toestand overeenstemd (sic)"

In 1972 wordt de financiering van de restauratie geregeld bij koninklijk besluit. De initiële raming voor de werken aan de erker was in 1969 al aangepast tot 1.055.202 fr. ⁴⁶

Vermoedelijk zijn de werken aan de erker in 1974 afgerond. Op 9 april 1974 wordt door het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur immers de goedkeuring gegeven voor de financiering van deze werken, ter waarde van 1.220.713 frank. ⁴⁷

De erker werd tussen 1971 dus volledig afgebroken en in 1972 herbouwd op een iets andere plaats, volledig met nieuwe en andere materialen dan de oorspronkelijke. Tijdens de 'restauratie' blijkt een fout in de oorspronkelijke opmetingstekeningen, waardoor men

⁴³ In het archief van de KCML bij Onroerend Erfgoed Antwerpen zijn de afgestempelde voorbladen van deze plannen bewaard.

⁴⁴ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, brief van 19 mei 1971 van de Syndikale Kamer der Bouwnijverheid en aanverwante vakken Mechelen aan de KCML.

⁴⁵ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, Dienstverslag voorafgaandelijk onderzoek betreffende afbraak gevel en herbruikmateriaal van 6 augustus 1971.

⁴⁶ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, Koninklijk besluit tot machtiging voor de herstellingswerken.

⁴⁷ Onroerend Erfgoed Antwerpen, bundel A/0825, aanbestedingsdocumenten restauratie.

werkt op basis van elementen die al enkele jaren voordien met gips vervolledigd moesten worden. Bovendien ontbrak op het moment van bescherming al een deel van de laatgotische ornamenten.

Het nieuwe kantoorgebouw (op de plaats van de woning van Joachim Roelants) rechts naast de erker werd recent gerenoveerd en van een zandsteenkleurige gevelafwerking voorzien. Het beheersarchief van Onroerend Erfgoed bevat een aanvraag voor gevelwerken aan dit pand uit 2012.⁴⁸ Andere bronnen geven evenwel aan dat de gevel in 2008-2009 gerenoveerd werd.⁴⁹ Een afbeelding uit de Regionale Beeldbank Mechelen toont de toestand voor deze renovatie (zie afbeelding 16 in documentatiebijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier).⁵⁰

De erker was oorspronkelijk uitgevoerd in bak- en zandsteenstijl, met contrast in materiaalgebruik, later (situatie 19de-20ste eeuw) werd de erker dan van een bepleistering voorzien. Bij de reconstructie werd de erker uitgevoerd in baksteen en witte natuursteen. Vermoedelijk werd de erker bij de laatste renovatie qua kleurstelling aangepast aan de gerenoveerde gevel van het nieuwe kantoorgebouw.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens plaatsbezoeken op 26 juni 2022 en 19 augustus 2022. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de opheffing.

De als monument beschermde erker bevindt zich in een goede bouwfysische toestand.

2.5. Juridische toestand

2.5.1. Adres en kadaster

Het pand waar de erker deel van is, heeft momenteel als adres Sint-Romboutskerkhof 4 - Oude Beggaardenstraat 7 in Mechelen. Het adres van de erker ten tijde van de bescherming was Sint-Romboutskerkhof 4. Het huidige kadastrale perceel is Mechelen, eerste afdeling, sectie A, perceelsnummer 847H (deel). Het beschermingsbesluit uit 1956 vermeldt stad Mechelen, sectie A, deel van 847F.

2.5.2. Onroerend erfgoed

- Het omgevingsplan bij het opheffingsdossier toont al het beschermde erfgoed in de omgeving van de erker.
- De erker is gelegen in de Unesco werelderfgoed bufferzone '*Stadhuis met belfort en Sint-Romboutstoren*' (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/15027>).⁵¹
- De erker ligt in de vastgestelde archeologische zone '*Historische stadskern van Mechelen*' (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11905>).⁵²

⁴⁸<https://bredero.omgeving.vlaanderen.be/bredero/deeldossier?ddnummer=4.002/12025/120.1>

⁴⁹ Zie informatie bij Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001677 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1117255> (geraadpleegd op 28/11/2023).

⁵⁰ Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001005026 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1331675> (geraadpleegd op 28/11/2023).

⁵¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Stadhuis met belfort en Sint-Romboutstoren: buffer* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/15027> (geraadpleegd op 29/11/2023).

⁵² AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Historische stadskern van Mechelen* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11905> (geraadpleegd op 29/11/2023).

De erker is, met inbegrip van het gerenoveerde kantoorgebouw rechts ervan, vastgesteld bouwkundig erfgoed
(<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/110241>).⁵³

2.5.3. Omgeving

Volgens het origineel gewestplan Mechelen van 5 augustus 1976 bevindt de erker zich in woongebied met culturele, historische en/of esthetische waarde.

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

3.1.1. Inleiding

De erker van een dokterswoning in Mechelen werd beschermd omwille van zijn historische en artistieke waarde. Deze waarden worden niet verder omschreven in het beschermingsbesluit. We vinden een indicatie van wat de PCML en de KCML belangrijk vonden in de beschermingsaanvraag voor de erker, die op 3 november 1954 door de commissie aan de bevoegde minister wordt bezorgd. De historische waarde ligt in de herinnering aan het huis van Joachim Roelants, de lijfarts van Karel De Grote en ook in de architectuurhistorische waarde (laatgotische motieven). De artistieke waarde lijkt vooral te liggen in het fraaie karakter van dit gebouwonderdeel met zijn laatgotische motieven.

Op het ogenblik van de bescherming in 1956 was de laatgotische erker aan het Sint-Romboutskerkhof 4 ongetwijfeld een bouwfragment met hoge erfgoedwaarde, dat een zekere bekendheid genoot. Onder meer het feit dat de Noter eind achttiende eeuw een afzonderlijke tekening van deze erker maakt, dat hij is opgenomen op een negentiende-eeuwse fantasiekaart en al in 1914 op de radar komt van de KCML getuigen hiervan. Wat Raymond Lemaire in 1966 over de erker schrijft, gold zeker op het ogenblik van bescherming:

*Deze erker (...) stelt ongetwijfeld een van de meest merkwaardige voorbeelden daar van een dergelijk architectuuronderdeel in het kader van de Brabantse gotiek en is er ook een van de laatste bewaarde voorbeelden van.*⁵⁴

In 1956 verkeert de erker al in een zorgwekkende toestand. In de vroege jaren 1960 is er sprake van instortingsgevaar. De erker wordt in 1971 uiteindelijk volledig afgebroken met het oog op een restauratie. Op dat ogenblik blijkt dat niets van het oorspronkelijke materiaal hergebruikt kan worden. De erker wordt daarom in 1972 volledig opnieuw gereconstrueerd, met nieuwe en andere materialen. De erker wordt geïntegreerd in een nieuw kantoorgebouw en daarbij verplaatst. Momenteel is de erker aan interieurzijde van een neutrale, hedendaagse afwerking voorzien. De kleurstelling van het exterieur werd recent gewijzigd.

Artikel 6.2.1, 3° van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 staat de gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing van een bescherming omwille van het algemeen belang toe. De parlementaire voorbereiding stelt daarbij het volgende: "*door een wijzigende context kan het algemeen belang immers geëvolueerd zijn ten opzichte van het algemeen belang ten tijde van de bescherming*".

⁵³ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Dokterswoning met erker* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/110241> (geraadpleegd op 29/11/2023).

⁵⁴ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825, Brief van 20 oktober 1966 van Raymond Lemaire aan de voorzitter van de KCML.

In functie van een algemene evaluatie van het beschermd bestand in Vlaanderen die als doelstelling heeft om een dynamische selectie van de essentiële en representatieve getuigen van het leven in Vlaanderen te vrijwaren, wordt het beschermd erfgoed getoetst aan de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde. Deze evaluatie is gebaseerd op de erfgoedwaarde zoals vermeld in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 2.1, 26°: de archeologische, architecturale, artistieke, culturele, esthetische, historische, industrieel-archeologische, technische, ruimtelijk-structurende, sociale, stedenbouwkundige, volkskundige of wetenschappelijke waarde waaraan onroerende goederen en de cultuuroederen die er integrerend deel van uitmaken hun huidige of toekomstige maatschappelijke betekenis ontleen. Daarnaast zijn de vijf selectiecriteria gebruikt die ook gehanteerd worden in functie van bescherming en die het afwegingskader vormen om het onroerend erfgoed te waarderen:

1° zeldzaamheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed uitzonderlijk voorkomt in relatie met de geografische context, de historische context, het type of het oeuvre;

2° herkenbaarheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een goed leesbare uitdrukking is van zijn oorspronkelijke functie, uitzicht of vormgeving, of van een belangrijke fase in de latere ontwikkeling daarvan;

3° representativiteit: geeft aan in hoeverre het onroerend goed typerend is voor een geografische of historische context of een welbepaalde type of een bepaald oeuvre;

4° ensemble: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een sterke samenhang vertoont tussen de verschillende elementen;

5° context: geeft aan in hoeverre er tussen het onroerend goed en zijn directe of ruimere omgeving een sterke visuele of inhoudelijke relatie is.

3.1.2. Zeldzaamheid

De laatgotische erker van de dokterswoning op het Sint-Romboutskerkhof in Mechelen was naar alle waarschijnlijkheid de veruitwendiging van een huiskapel die op de verdieping gelegen was. De intekening van het grondplan van deze erker op het plan van Simon Van Craen uit 1965 wijst in die richting. Daarenboven was het pand waar de erker bij hoorde mogelijk een kanunnikenhuis of mogelijk een patriciërswoning.

De beschermingsdatabank heeft geen afzonderlijke thesaurusterm voor een laatgotische (kapel)erker. Zoeken naar beschermde voorbeelden die vergelijkbaar zijn met de erker aan het Sint-Romboutskerkhof kan dus alleen door een combinatie van vrij zoeken op bijvoorbeeld 'erker', 'kapelerker' of 'huiskapel' in combinatie met de thesaurusterm gotiek of met een periode. Dit levert zeven als monument beschermde voorbeelden op:

- Bourgondische kapel met bewaard interieur, in de jaren 1490 opgetrokken in laatgotische stijl, met driezijdig koor dat aan de buitenzijde is uitgebouwd als een erker, boven een poortopening, Markgravestraat 17 in Antwerpen (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6264>).⁵⁵
- Laatgotisch poortgebouw met kapel met driezijdige erker van het Steen, Jordaenskaai 4, Steenplein 1 in Antwerpen (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/4292>).⁵⁶

⁵⁵ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Bourgondische Kapel* [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6264> (geraadpleegd op 29/11/2023).

⁵⁶ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Het Steen* [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/4292> (geraadpleegd op 29/11/2023).

- Afzonderlijk als monument beschermde laatgotische erker uit 1514, ontworpen als goudsmelthok, Vlamingstraat 100 in Brugge (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11528>).⁵⁷
- Gotische kapel uit eind 15de eeuw op de verdieping van de Achtersikkel, Hoogpoort 64 in Gent (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/7440>).⁵⁸
- In de zuidgevel uitspringende driezijdige huiskapel van het hof van Nassau (15de eeuw), Zandpoortvest 6/9 in Mechelen (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6976>).⁵⁹ Met bewaard kruisribbengewelf in het interieur.
- Laat-gotische driezijdige erker van de huiskapel van het Hof Cortenbach (15de tot 17de eeuw) Korenmarkt 23-29 in Mechelen (<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/3505>).⁶⁰
- Driezijdige erker oorspronkelijk apsis van de huiskapel, onder leien dak bekroond met kruisbloem in de oostgevel, bij het kasteel Bossenstein (14de tot 16de eeuw), Moorstraat 14 in Ranst (<https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/5775>).⁶¹

Uit een iets latere periode (1718) stamt nog de vijfzijdige kapelerker van de huiskapel van het Kasteel van Male, Pelderijnstraat 14 in Brugge (<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/77461>).⁶²

Gotische (kapel)erkers zijn dus een uitzonderlijk type bouwfragment. Momenteel zijn slechts zeven als monument beschermde voorbeelden bekend. Deze beschermde voorbeelden bewaren nog geheel of gedeeltelijk hun oorspronkelijke materialiteit en in uitzonderlijke gevallen zelfs nog hun interieur of achterliggende indeling. Ze zijn bovendien allemaal nog geïntegreerd in de panden waar ze historisch bij hoorden.

Gezien de afbraak en integrale reconstructie van de erker bij een dokterswoning in Mechelen tussen 1971 en 1972 met een gewijzigd materiaalgebruik en verlies van de achterliggende indeling is deze erker echter geen zeldzaam voorbeeld meer van een laatgotische (kapel)erker (architecturale waarde). Een opheffing van deze bescherming creëert geen hiaat binnen het beschermd bestand.

3.1.3. Herkenbaarheid

Op het moment van bescherming was de erker bij een dokterswoning in Mechelen een herkenbaar voorbeeld van laatgotische vormgeving met bijbehorend materiaalgebruik. Bij de afbraak en integrale reconstructie van de erker tussen 1971 en 1972 met een gewijzigd materiaalgebruik ging de materiële authenticiteit van dit laatgotische gebouwfragment volledig verloren, net als het vakmanschap van de laatgotische uitvoering (architecturale waarde).

Door de recente wijziging van de kleurstelling van de erker ging de herkenbaarheid nog meer achteruit. (architecturale waarde)

⁵⁷ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Burgerhuis: erker* [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11528> (geraadpleegd op 29/11/2023).

⁵⁸ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *De Achtersikkel* [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/7440> (geraadpleegd op 29/11/2023).

⁵⁹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Hof van Nassau* [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6976> (geraadpleegd op 29/11/2023).

⁶⁰ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Hof Cortenbach* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/3505> (geraadpleegd op 29 november 2023).

⁶¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Kasteeldomein Bossenstein: kasteel* [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/5775> (geraadpleegd op 29/11/2023).

⁶² INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Kasteeldomein van Male* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/77461> (geraadpleegd op 29 november 2023).

Op het moment van bescherming zat de erker als het ware geprangd tussen het huis Concordia en de woning van Joachim Roelants, zelfs in die mate dat het huis Concordia de erker duidelijk overkraagde, wat voor een zeer herkenbare historische gelaagdheid zorgde. Op advies van de KCML werd de erker bij herplaatsing in de nieuwbouw verplaatst, zodat aan weerskanten netjes evenveel afstand was. Hierdoor werd de kenmerkende historische gelaagdheid teniet gedaan. (historische waarde)

Hoewel niet mee beschermd, zorgde de integratie van de erker in het huis van Joachim Roelants er op het ogenblik van bescherming nog voor dat de oorspronkelijke functie nog leesbaar was. De afbraak, reconstructie en verplaatsing maken dat de erker ook op geen enkele manier meer refereert naar het huis van Joachim Roelants. Op geen enkele manier kan men zich bij dit gereconstrueerde bouwfragment nog een beeld vormen van hoe deze woning er heeft uitgezien of wat de leefwereld van deze historische figuur was. (historische waarde).

Bij de gereconstrueerde erker kunnen we mogelijk spreken van een ander soort herkenbaarheid: hij is namelijk een herkenbare getuige van de (harde) restauratiepraktijk uit de jaren 1960-1980 en door zijn fragmentarische bescherming ook van de uitgangspunten van de monumentenzorg van na de Tweede Wereldoorlog tot de jaren 1980, toen het beschermen van 'gevels en bedakingen' en van onderdelen van gebouwen nog gebruikelijk was. Het beschermde bestand telt echter tal van voorbeelden van beide praktijken, die niet meer aansluiten bij de hedendaagse erfgoedzorg, zodat een bescherming ook vanuit dit oogpunt niet verantwoord kan worden. (historische waarde)

3.1.4. Representativiteit

Op het ogenblik van bescherming was de laatgotische erker een representatief, maar geen uitzonderlijk voorbeeld van deze bouwstijl. De gotische stijl in het algemeen en religieuze gotische architectuur in het bijzonder zijn ruim vertegenwoordigd in het beschermde bestand. [849](#) beschermde monumenten kregen de thesaurusterm gotiek toegekend, waaronder bijvoorbeeld 415 parochiekerken en 16 betreedbare kapellen. Bij particuliere woningen als stadswoningen, stadspaleizen en kastelen komt de thesaurusterm 82 maal voor. Uiteraard gaat het daar niet over zuiver gotische gebouwen, maar over gebouwen met een gotische bouwfase. Toch biedt het beschermde bestand zo heel wat referentiemateriaal over de gotiek en over religieuze gotische architectuur.

Gezien de afbraak en integrale reconstructie van de erker tussen 1971 en 1972 met een gewijzigd materiaalgebruik en verlies van de achterliggende indeling is de erker geen representatief voorbeeld meer van een erker in laatgotische stijl (architecturale waarde). Ook de artistieke waarde van de erker als fraai versierd voorbeeld van laatgotisch ambacht, vakmanschap en materiaalgebruik, is door de reconstructie met nieuwe, gewijzigde materialen aangetast. De erker is een kopie, in 1971 gemaakt door beeldhouwer De Backer uit Korbeek-Lo. Een kopie mist uiteraard de artistieke verdienste en het oorspronkelijk vakmanschap van het origineel. (artistieke waarde)

3.1.5. Ensemble

De erker werd als afzonderlijk bouwfragment als monument beschermd. Men zou dus kunnen argumenteren dat hij van in het begin een geringe ensemblewaarde had. Toch zal de erker op het moment van bescherming in het interieur mogelijk nog sporen van afwerkingslagen vertoond hebben en we weten zeker dat er achterliggend een kapelachtig volume aanwezig was, mogelijk met nog aanzetten van een gewelfconstructie aan de erker verbonden. Door de afbraak en reconstructie is dit ensemble volledig teniet gedaan (architecturale waarde).

3.1.6. Context

Door de afbraak van de naastgelegen woning van Joachim Roelants werd de historische context van de erker verstoord. De integratie van de erker in de nieuwbouw op de plaats van deze woning doet zelfs een misleidende indruk ontstaan: door de nieuwbouw lijkt het

eerder alsof de erker bij het historische huis Concordia hoort, waar hij echter nooit deel van heeft uitgemaakt. (historische waarde)

De erker ligt nog steeds in het historische centrum van Mechelen, tegenover de Sint-Romboutskathedraal in de bufferzone bij dit Unesco-werelderfgoed. Hoewel op verschillende plaatsen verstoord door onaangepaste twintigste-eeuwse bebouwing kunnen we globaal nog spreken van een vrij aangepaste ruimere context.

3.1.7. Besluit

De hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarden hebben geleid tot een gewijzigde context waarin de erfgoedwaarden onvoldoende zijn voor een bescherming van de erker bij een dokterswoning in Mechelen. De afbraak en integrale reconstructie van de erker bij een dokterswoning in Mechelen tussen 1971 en 1972 met een gewijzigd materiaalgebruik en verlies van de achterliggende indeling, gekoppeld aan een verplaatsing van het bouwfragment hebben de historische, architecturale en artistieke waarde ervan ernstig aangetast.

De vrijwaring van de erfgoedwaarden van het beschermde monument is niet langer vereist omwille van het algemeen belang.

De bescherming van de erker bij een dokterswoning in Mechelen wordt daarom opgeheven omwille van het algemeen belang.

De erker houdt nog een beperkte historische waarde als voorbeeld van als typerend voorbeeld van de restauratiepraktijk en monumentenzorg uit de tweede helft van de twintigste eeuw. Deze volstaat echter niet om de bescherming als monument aan te houden. De erker kan opgenomen blijven in de inventaris van het bouwkundig erfgoed, al is zijn waarde eerder documentair.

3.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

Het inhoudelijk dossier bij de opheffing documenteert en registreert de erfgoedwaarden van het monument in voldoende mate. Er zijn bijgevolg geen bijkomende maatregelen vereist voor de registratie van de erfgoedwaarden of het behoud van erfgoedelementen in een onroerenderfgoeddepot.

3.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

De bescherming als monument van de erker bij een dokterswoning, Sint-Romboutskerkhof 4 / Oude Beggaardenstraat 7 in Mechelen, wordt geheel opgeheven. Het kadastraal perceel gevat door de opheffing is opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

4. BRONNEN

Archiefbronnen

Onroerend Erfgoed Antwerpen, Archief Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, bundel A/0825.

Onroerend Erfgoed Antwerpen, bundel A/0825, aanbestedingsdocumenten restauratie.

Stadsarchief Mechelen, 0015 Verzameling Berlemont, Kaft 101: S.PIET-S.ROMB, 101_043 Sint-Romboutskerkhof.

Stadsarchief Mechelen, Bouwdossiers, 1892-003.

Stadsarchief Mechelen, Bouwdossiers 1951 – 0307.

Archief Bouwdienst Mechelen 1968/0903 dossier weigering vergunning.

Archief Bouwdienst Mechelen 1970/0021.

Online bronnen

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Stadhuis met belfort en Sint-Romboutstoren: buffer* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/15027> (geraadpleegd op 29/11/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Historische stadskern van Mechelen* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11905> (geraadpleegd op 29/11/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Dokterswoning met erker* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/110241> (geraadpleegd op 29/11/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Bourgondische Kapel* [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6264> (geraadpleegd op 29/11/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Het Steen* [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/4292> (geraadpleegd op 29/11/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Burgerhuis: erker* [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11528> (geraadpleegd op 29/11/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *De Achtersikkel* [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/7740> (geraadpleegd op 29/11/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Hof van Nassau* [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6976> (geraadpleegd op 29/11/2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED s.d., *Kasteeldomein Bossenstein: kasteel* [online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/5775> (geraadpleegd op 29/11/2023).

Bulletin des Commissions Royales d'Art et D'Archeologie 1914, raadpleegbaar via: https://www.ialg.be/ebibliotheque/crmsf/BCRAA_1913-1914/BCRAA_1913-1914.pdf, p. 212.

DE WIT F. (1698), *Mechlinia Vulgo Malines* [online] <https://uurl.kbr.be/1043635> (geraadpleegd op 27/10/2023).

Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001302 [online],

<https://bredero.omgeving.vlaanderen.be/bredero/deeldossier?ddnummer=4.002/12025/120.1>

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Kanunnikenhuis Concordia* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/74574> (geraadpleegd op 29 november 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Dokterswoning met erker* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/74573> (geraadpleegd op 29 november 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Van Craen* [online], <https://id.erfgoed.net/personen/4996> (geraadpleegd op 29 november 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Hof Cortenbach* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/3505> (geraadpleegd op 29 november 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Kasteeldomein van Male* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/77461> (geraadpleegd op 29 november 2023).

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Kasteeldomein van Loppem* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/209986> (geraadpleegd op 29 november 2023).

Primitief kadaster Provincie ANTWERPEN Gemeente MECHELEN Sectie A, Percelen van 761 tot 859, raadpleegbaar via <http://cartesius.be/CartesiusPortal/>.

KIK 1905, woongebouw, cliché E013126 [online], <https://balat.kikirpa.be/photo.php?path=E013126&objnr=136586&lang=nl-NL> (geraadpleegd op 28/11/2023).

KIK 1917-1918, "Concordia" of "Priesterkelder" cliché B019728 [online], <https://balat.kikirpa.be/photo.php?path=B019728&objnr=136587&lang=nl-NL&nr=2> (geraadpleegd op 28/11/2023).

KIK s.d., "Concordia" of "Priesterkelder", cliché B071039 [online], <https://balat.kikirpa.be/photo.php?path=B071039&objnr=136587&lang=nl-NL&nr=2> (geraadpleegd op 28/11/2023).

Koninklijk besluit van 28 maart 1956 Woning: erker, raadpleegbaar via <https://id.erfgoed.net/besluiten/368>.

Regionale beeldbank, Beeldnummer SME0013656 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1145899> (geraadpleegd op 8/11/2023).

Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001677 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1117255> (geraadpleegd op 29/11/2023).

Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001302 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1107718> (geraadpleegd op 28/11/2023).

Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001676 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1117225> (geraadpleegd op 28/11/2023),
Beeldnummer SME001005418, <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1158341> (geraadpleegd op 28/11/2023).

Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001650 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1116495> (geraadpleegd op 8/11/2023).

Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001014874 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1294136> (geraadpleegd op 28/11/2023).

Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001001006 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1100290> (geraadpleegd op 28/11/2023).

Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001000928 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1090546> (geraadpleegd op 29/3/2023).

Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001018055 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1913472> (geraadpleegd op 28/11/2023).

Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001018048 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1913398> (geraadpleegd op 29/11/2023).

Regionale beeldbank, Beeldnummer SME001005026 [online], <https://www.regionalebeeldbank.be/beeldbank/1331675> (geraadpleegd op 28/11/2023).

S.N. (2021), *Rahir, Edmond (1864-1936)* [online], [https://www.bestor.be/wiki_nl/index.php/Rahir, Edmond \(1864-1936\)](https://www.bestor.be/wiki_nl/index.php/Rahir,_Edmond_(1864-1936)) (geraadpleegd op 29/11/2023).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archiefphoto's, bouwplannen, kadastrermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.